

מה בין אפולו וזנות

מכון תודעה: ממושג עמום לתהליך יוצר משמעות.
לאה גרינפטר גולד בכנס: זנות בישראל 09 במרץ 2011

הטקסט מעורב ואפילו מורכב. יש כל כך הרבה מה לומר וכל כך מעט זמן ואני מנסה לדחוס כאן שנים של הבנה. אשמח להרחיב ולהבהיר נקודות עם כל מי שחוצה לדבר על זה יותר בהפסקות או בפעם אחרת.

ב 15 הדקות שניתנות לי אנסה לשתף ולהולך אתכן/ם בצורה קוהרנטית דרך הרעיון כדי שתוכלו לראות כיצד אמנות חזותית וזנות קשורות זו בזו בעבותות כמעט בלתי ניתנים להתרה. אראה כיצד התופעה הוטבעה בעצמותינו (דרך אמנות חזותית) והפכה לטבע שני, אשר אנו מבלבלים עם הטבע הראשוני שלנו. מה בין אפולו והמבט המחפצין. מה בין "כולן בשר" לבין "רק מי שנתפס כאשה – בשר". כיצד המסרים מגיעים במרום דרך התרבות היוזאלית בה אנו מוצפים, דרך סרטים, פרסומות, אינטרנט, טלוויזיה, ועוד מבלי שאנו ערות וערים לכך. אראה כיצד הפרסומות והסביבה הקרובה שלנו מחזקות את האי-נראות (אינזיביליות) של רעיונות אלו. ארצה להתייחס ל"חזזה הפורנוגרפי" בו אנו שבוים. ארצה לדבר על ההגנה יותר מאשר על שינוי העולם, להיות ער, להכיר בתופעה, להיות מודע, משום שהעולם לא ישתנה.

כמייסדת מכון תודעה אני משמיעה את דברי בקונטקסט של פאנל שמצביע על כך שהתופעה כבר אינה נעלמת מהעין. בין דוברות כזהבה גלאון, אשר יצרה מהפך בתפיסת השלטונות בישראל את נושא הזנות, אסתר עילם, האמא של הפמיניזם בישראל ולינדה, אותה אני מכירה שנים רבות ויחד פעלנו לשינוי התפיסה, רעות גיא, אחת המייסדות של בית דרור, מקלט לנוער בסיכון ומצוקה ומתנדבת במכון תודעה, ונעמה רבלין שהקימה את שירותי התמיכה לנשים בזנות מטעם משרד הרווחה. אני לא רוצה לדבר על איך מכון תודעה הוקם, ואיך השפיע על החשיבה הפוליטית והחברתית, ואיך הוביל לשינוי ולהקמת מערך תמיכה לנשים בזנות (ובתקווה שגם גברים וטרנסיות ישתלבו בהמשך). אני רוצה לדבר על מה שבין אפולו וזנות.

זה לא כל כך מובן איזה תפקיד נכבד משחקת האמנות בכלל והיוזאלית בפרט בחברה ובתרבות אך העובדה שהיא משחקת בענק, תתבהר, אני מקווה, בהמשך. לאלמנט היוזאלי ניתן להוסיף את ההווי החברתי: בדיחות, אפנה פופולרית, שיח וטקסטים שמחזקים את האמנות היוזאלית. בעזרת כל אלה, דרך אין ספור רמזים ואותות לא נראים, נוצרות המסורות של תרבויות שלמות.

ביוון העתיקה, שהאמנות והפילוסופיה שלה חילחלה והתעצמה בתרבות המערב פיסלו וצירו על כדים את היופי האידיאלי והפרופורציות המשוות בין העולם והאדם כגוף העירום של הנער ההופך לגבר צעיר (Khuros). הפסלים היו, כמו תמונות ופרסומות ומגזינים של היום, פן של הפורנוגרפיה המגרה של התקופה. יש דוגמאות רבות באומנות היוונית אשר מתארות את טיפוס הגבר המושלם עם בקבוקוני שמן תלויים על צוואר. העובדה המזעזעת, אליה לא מתייחסים באסתטיקה או בפילוסופיה, היא שאלה היו נערים בזנות. אולי יותר מזעזע מזה הוא הגילוי שהתרבות האתונאית בימי סוקרטס ואפלטון החשיבה את הנערים האלה כשוים לנקבות. אפשר להגיד זאת בדרך אחרת, נשים היו שוות ערך לנערים נשיים שנקנו להנאה מינית. האם יש כאן גילוי שבעצם פסל המחכה את המסורת היוונית של גבר צעיר יפה וחטוב אינו אומר שהוא השולט אלא הפורנוגרפי? האם הפסל מייצג את האובייקט המיני אשר משתמשים בו? האם הידיעה והקריאה של הטקסטים העתיקים מאפשרת שינוי בתפישתנו את היופי המושלם באמנות הקלאסית האירופאית?

איך השפיעה ההיררכיה שהיתה קיימת ביוון העתיקה על הפילוסופיה של התקופה? כיצד השפיע היחס לפדרסטיה (הניצול של נערים כאובייקט מיני) על הטקסטים של פלוטרכ, ארטמידורוס ואחרים שדרך הסיפורים על חיי היוסיום של מצביאים יוונים ופירושי חלומות הקנו לדורות רבים של נערים תבניות חשיבה מהן קשה לנו עד היום להשתחרר. כיצד השפיע

היחס לפדרסטיה על הפילוסופיה היוונית וכיצד, כאשר התגלו מחדש, השפיעו כתבים אלו על הרנסנס. מוצאים השפעתם בשיקספיר וברוסו, אם נצטט שניים ממאות ה"נאורים" שעל רעיונותיהם מתבססת תרבות המערב. שלא לדבר על גילויים מחדש בשנית על ידי פרויד (פירוש החלומות שלו מבוסס על פירושו של ארטמידורוס) ו מישל פוקו (בהיסטוריה על המיניות). בפילוסופיה היוונית התייחסו לפדרסטיה כאל דרך להורות לנערים מה מקומם בחברה ואיך לשלוט בעצמם ובסובבים אותם. ברור שנערות נחשבו כבר עם הולדתן לכלי חסר נשמה לשימוש של הגבר. במאות הששית והשביעית לפני הספירה, ביוון העתיקה היה המורה (שהוא גם בדרך כלל גבר) מלמד את הנער את רזי הארוטיקה וקורא לזה חינוך מיני. המנהג המקובל היה שאם נער היה נענה לחיזורי הגבר הוא נחשב לנשי ואם לא אז הוא נחשב לגברי. נערים שהפכו לזונות כתוצאה מניצול זה (ומכרו את גופם לכל מי שרצה ולא רק למורה שלהם) באתונה של סולון וויתרו, לרוב ללא ידיעתם, על זכותם כאזרחים להיות חלק מהמחליטים בענייני הפוליס.

בואו נעביר זאת לתקופתנו ותרבותנו להראות עד כמה רעיון זה משפיע /מופיע כיום. היחס לנשים וגם לגברים כאל אובייקטים מיניים, היחס של נשים (צעירות) לכוכבי פופ ולהיפך, היחס בין בני זוג לעיתים קרובות מחזק את תחושת הניצול וראיית השותף כ"אחר". תחושה שמעלה על נס את הכסף והפרסום, ומובילה רבות ורבים להעניק את גופם כדי לגרות ולספק את האחר תמורת ה"זכות" וה"כבוד" להיבחר, להיות ה biatch של הכוכב, להיות ה"אשה של" וגם במקרים לא בודדים גברים מסכימים להעניק את גופם לנשים או גברים עשירים ומפורסמים. המסרים הם שכסף ופרסום יכולים לקנות אנשים, שעד גבול מסויים (אשר איננו ברור בוודאי לא ברור לילדים ולצעירים) מאפשר להרוויח סטטוס חברתי גם אם נתפסים כרכוש של מי שהוא עשיר ומפורסם. אנחנו רואים זאת יום יום בעיתונות הפופולרית, כיצד הרעיון מופץ ומזהם את תבניות החשיבה שלנו. אחזור למונח הסלנג שבו השתמשת בIATCH – מונח זה מצא את דרכו מתרבות הרפ באמריקה למיינסטרים. כיום צעירים אמריקאים קוראים לחברות שלהם my biatch ומונח זה אפילו חודר לקומדיות בריטיות עבור הנוער. גם בארץ אני שומעת לא פעם את המונח מפי הנוער ואפילו נערות שקוראות לעצמן "אני זונה" בסוג של הומור צהוב. כדאי גם לזכור כי בבתי הסוהר מכונים הזכרים המשמשים מינית את ה bitch - alpha males כך שמילה זו וגם הכינוי זונה מתכנתות את עולמם של הצעירים וממשיכות ומקבעות משהו שחשבנו כי הולך ונעלם.

אבל הגרוע מכל הוא שאנו מבחינים כיצד בקרב בני נוער ברחוב עכשיו מתיחסים הזכרים לבנות הזוג שלהם כמו זונות ואיך מתיחסות הנקבות לבני זוגן יותר כאילו היו סרסורים שלהן. הנקבה (או הגבר הנשי) היא רכושו של הגבר גבר ... רעיון זה רחוק מלהיות מת, הוא מונח בכל התקופות ושורשיו נעוצים באתונה הקדומה ובאפולו. (רואים איך הרעיון חי בצורה מאד בולטת בסדרה בלו נטלי).

בתרבות היוזואלית העכשווית האמנות והמדיה הן יותר מעתונאות, יותר מסתם פרשנות חברתית, הן מעצבות, רחוקות מלהיות חלק תמים של הבעיה הזו. האמנות אוכפת ומנציחה את כל האספקטים של תרבותינו על ידי זה שהיא מאפשרת לרעיונות אלו להדהד עד אין סוף אל העתיד. יש אמנות שמנסה ליצור שינוי ולעורר אותנו מתוך התבניות המחשבתיות בהן אנו לכודים. אמנות שמזעזעת דרך סרטים, מולטי מדיה, שירים או בצורות אמנות אחרות. אם נתמקד בסרטים שחוללו מהפך ביחס לתופעת הזנות נזכיר סרטים כמו "אור" של קרן ידעיה, "ליליה פוראבר" של לוקס מודיסון, או "רחוב הבושה" של קנזי מיזוגושי משנת 1956. לעומתם קיימים סרטים כמו "אשה יפה" שמעצים ומנציח את המיתוסים הקיימים על פיהם הנקבה היא רכושו של הזכר ותפקידה להעניק לו סיפוק. נקודה. אך גם אמנות שרוצה לחולל שינוי עלולה להעלות את המקבריות לשיאים חדשים וליצור בנליזציה ואי-נראות של התופעה. בלו נטלי יותר מציאותי וקרוב לתחושת האוטנטיות בתעשייה. השאלה אינה כמה אוטנטית הסדרה אלא עד כמה היא משפיעה לצמצום התופעה והאם אינה יוצרת מיתוסים אחרים אותם היא מנציחה?

האמנות לכשעצמה איננה רוע אך אנו צריכים להיות מודעים לתפקידה המשמעותי בקיבוע ההתניה החברתית. התניה אשר יוצרת, מפיצה ומעצימה את תחושת הערך העצמי הנמוך כאשר אידאל היופי, למשל, איליו משווים עצמם הנוער והמבוגרים נתפס כ"קריטריון אפולו" זה מה שאמור להיות מושלם היום בחברה שלנו. אלה שאינם נתפסים בעיני עצמם כ"אפולו" חושבים לעבור ניתוחים פלסטיים כדי לנסות להתקרב לאידאל היופי. רעיון הבוטוקס והניתוחים הפלסטיים המוצעים כחלק ממשחק ראייתי בטלוויזיה ממחיש את הניצול הנלוו. הלחצים הללו וגם התוצאה של ערך עצמי נמוך היו קיימים גם ביוון העתיקה כמו שקיימים עבורנו כיום. היחס לעצמי כאל פחות ערך או ללא ערך חברתי הינו אספקט מרכזי בזנות כמו גם באנורקסיה, בפגיעה עצמית, ועוד לחצים רבים אחרים. היחס לאחר כאל אובייקט וניצולו גם מהווה חלק מאותו מעגל פגיעה עצמית שמגיע לממדי מגיפה בחברה שלנו כיום. לא שחררנו עצמנו עדיין מסט רעיונות זה שהינו בתוקף כבר אלפי שנים.

בזנות יש "חוזה" מוסכם של אינטראקציה (כונה ברורה בין הצרכן לנצרך). עבור הזונה החוזה אומר "אני אהיה כלום/אפס ואתה תהיה הכל" ועבור הצרכן החוזה מתאזן, כלומר "אני אהיה הכל ואת תהיי אפס/כלום". החוזה מוסכם על ידי החלפת כסף או שווה ערך או, במקרים קיצוניים, על ידי הידיעה של הנצרך שהוא יכול לשרוד עוד יום אם יסכים. עקרון זה בין צורך ונצרך מתאים וקיים גם בחוזה הפורנו למרות שמדובר כאן בסוג של אשליה. הצופה בפורנו מחליט על עקרון זה עם עצמו.

שאלה קשה עולה על הפרק: איך מתמודדים עם מה שקורה עכשיו בחברה שלנו כאשר הפורנו מוטבע בחינוך של הצעירים (מגיל 7 ומטה), אלה שכבר מגיל רך הטמיעו את חוזה הפורנו בהיותם חשופים לטלוויזיה, למשחקי מחשב או בגלל היותם קורבן לניצול בסביבתם הקרובה. האם נוכל לשנות את העולם שסביבנו? אולי אנו צריכים להתמקד בתהליך אחר? איך להגן על הנפש שלנו/שלהם כי הסביבה לא תשתנה? איך אנו יכולים לעשות דה-קולוניזציה לנפש שחונכה לצורך גם את עצמה וגם את האחר?

לראות את ה"אחר" כסובייקט אנושי, להרגיש אמפתיה יכול להוות כלי חשוב בחברה שבה חווית האמפתיה היא אמצעי לריפוי ועזרה בתחומים אחרים. אנו צריכים להיות ערים לעובדה שחברות ותרבויות רבות מבוססות על הגישה של "התנחלות" באחר וכיצד עקרון "חוזה הפורנו" המוטמע בחיילים צעירים ברוב הצבאות, מקדם את תפיסת האפסיות של האחר (במילים אחרות, מטמיע תהליך הפיכת החייל לכלי כשיר להרוג). אם לא נצמית בנו את תחושת ההזדהות עם האחר לא נוכל להורגו ולהיות בו בזמן מסוגלים לחיות בשלום עם עצמנו. הדרך היחידה עבורנו להישאר קוהרנטים פסיכולוגית ופונקציונליים בעת מלחמה זה לפתח עיוורון, להתייחס לאחר כאויב חסר פנים, להרדים את העצמי הפנימי על ידי חיסול האמפתיה ועצירת המחשבה על האחר כאחד מאיתנו. אם נבין זאת נבין עד כמה מצב פוסט טראומטי כתוצאה ממלחמה או כל מאבק לשרידה הינו בלתי נמנע. ברגע שהשורד מבין את הטבע האמיתי של מעשיו אולי ישאל "מה עשיתי!?!". לראות את עצמנו בבהירות, אם זה בקונטקסט של מלחמה, זנות, פורנוגרפיה או רק בהכרה שפגענו במי שקרוב לנו כי פעלנו ללא מחשבה יכול להוביל לבעיות קשות כאשר המינד/הנפש מנסה להימנע מהכאב על ידי הפרדת עצמו מעצמו. כאשר אין באפשרותינו לברוח מהכאב אז מתחיל תהליך של חיסול היכולת להרגיש אותו. זה תהליך שעוברים אלה שעברו ניצול והתעללות ולא חשוב באיזה גיל. אלה שמתעוררים לראות ולחוש את כאבם זקוקים להבנה ועזרה.

החברה שלנו מכילה את הזרעים של הפורנוגרפיה ביסודותיה. אין דבר כזה שנקרא "אלימות ללא פגע" או "harmless porn". אנו צריכים להכניס את השיח לקונטקסט על מנת להראות כיצד מה שנראה "בחירה חופשית" משמש כמכשיר בתקשורת השיווקית ולחשוף את טבעו האמיתי והסתעפיותיו. מודעות והכרה באחרות הן ההגנה. אמפתיה והקניית משמעות לאחר הם אולי הדרך...